

ישיבת הר עציון בית מדרש האלקטרוני (ב.מ.א.)

הפטרת השבוע

סידרת שיעורים ע"י הרב יהודה שביב

הפטרת בא

בין ישראל לעמים (ירמיהו, מ"ו, יג-כח)

א. הפטרה 'שיגרתית' לפרשה מיוחדת

מיוחדת היא פרשת בא, שבה פותחת התורה במצוות המיוחדות לישראל. וכבר העמיד רבי יצחק במדרש (1) על כך, שראויה היתה התורה להתחיל ב"החודש הזה לכם", שהיא מצווה ראשונה שנצטוו בה ישראל (2). כיוון שכך, היינו מצפים להפטרה שיש בה משהו מן המיוחדות, ואולי אפילו מהחגיגות, במקביל לפרשה אותה היא אמורה ללוות.

אבל בניגוד לציפיותינו, הפטרה הלקוחה מנבואת ירמיה על מצרים, מזכירה במידה רבה את הפטרת וארא, נושאה המרכזי הוא משפט ושפטים במצרים, שממה וגלות. ומסתבר ששני הנביאים - שהם בני אותה תקופה; ירמיהו ויחזקאל - מתייחסים בנבואותיהם על מצרים, לאותם אירועים עצמם (3).

ב. מסר כללי ומסר ייחודי

ניתן לחלק את פרשת בא לשני חלקים. בראשון מימד כללי; ישראל בתוך העולם הרחב, גוי בקרב גוי, והמסר שבו מכוון במידה רבה למצרים, ואילו החלק השני עוסק - כרוב דברי התורה שבפרשות הבאות - במסירת תורה והוראה לישראל, מסר ייחודי אינטימי לישראל. באמת, חלוקה מעין זו מצויה גם בהפטרה. פסוקים יג-כו הינם מסר למצרים ולכל העולם כולו, ואילו בשני הפסוקים החותמים, מופיע מסר ייחודי לישראל. ובהם נשמע כי גורלם של ישראל שונה בתכלית מאלו של העמים כולם:

"כי אתך אני
כי אעשה כלה בכל הגוים ...
ואתך לא אעשה כלה".

ייחודיות זאת באה לידי ביטוי כבר במכות במצרים, ואף בפרשתנו מודגש, כי לעומת החושך למצרים הרי "לכל בני ישראל היה אור במושבתם" (י', כג); לעומת הצעקה הגדולה במצרים עם מכת בכורות הרי "לכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשנו", וכל זה "למען תדעון אשר יפלה ה' בין מצרים ובין ישראל" (י"א, ז).

ג. העולם מתקדם

כאמור, עיקרה של הנבואה מופנה אל המצרים. וזאת לעומת פרשתנו שהכל בה סובב סביב עניינם של ישראל, שאף כל שעובר על המצרים בשל ישראל הוא עובר. יתר על כן, בפרשתנו כבפרשה הקודמת מכות מצרים באו עליה מאת ה' במובהק ובמופגן. ואילו המכות המתוארות בהפטרה, מידי בשר ודם הם - מידי עם צפון. אם כי גם בהפטרה הנביא מדגיש כי אבירי מצרים לא עמדו ביום קרב "כי ה' הדפו" (טו).

ייתכן, ונקודה זו מהווה ביטוי להתקדמות שחלה בעולם. בימים קדומים כשעדיין לא נודע שם ה' בגוים, ופרעה מכריז "לא ידעתי את ה'", הרי שרק מכות ישירות יכולות לטעת את ההכרה בזרועו הנטויה של ה' ובהשגחתו בעולם. אבל משכבר נודע שם ה', הרי גם בדברים הנראים טבעיים ובמעשי אנוש, ניתן להצביע על יד ה' - "אמר ה' צבאות אלהי ישראל: הנני פוקד על אמון מנא ועל פרעה ועל מצרים ועל אלהיה ועל מלכיה ועל פרעה ועל הבטחים (4) בו. ונתתים ביד מבקשי נפשם וביד נובכדראצר מלך בבל וביד עבדיו..." (כה-כו).

ד. נביא לגויים

נבואה זאת היא מן הראשונות שניבא ירמיהו על הגויים - "אשר היה דבר ה' אל ירמיהו הנביא על הגויים" (תחילת פרק מ"ו). במצרים החל ובבבל כילה. בתופעה זו - של נביא גויים - אין מן החידוש, כשם שבירמיהו מצינו קובץ נבואות על הגויים, כך גם בנבואות ישעיהו ועמוס ויחזקאל ועוד. אלא שיחיד הוא ירמיהו, שכבר מראשית שליחותו נקבע לו להיות נביא לגויים "נביא לגויים נתתיך" (א', ו); "הפקדתיך היום על הגויים ועל הממלכות" (א', י).

הרי כאן ביטוי לרעיון, כי ה' אלהי ישראל הוא אלהי העמים כולם, ונביאיו שלוחים להשמיע את דברו על כל העמים ועל כל הארצות. אפשר ואף זו סיבה לבחירת הפטרה זאת. כבר אמרנו: ייחוד יש לה לפרשה זאת, שהיא מתארת מפנה בדברי ימי עולם. עד עתה היו דברי ימי ישראל משולבים באלו של העולם כולו, ישראל הם גוי בקרב גוי, מכאן ואילך אמורה ההיסטוריה הישראלית לנוע כאילו במסלול נפרד מנותק מדברי ימי העולם (5). כסבורים היינו שמעתה יופנה המסר הנבואי - שעד עתה פנה גם לאומות העולם (הקריאות לפרעה ולמצרים) - אך ורק לתוך מחנה ישראל פנימה, באה ההפטרה, שבה נבואה לגויים מפי נביא לגויים ומלמדת, כי אלוהי העולם ממשך לשלח מסריו לכל האומות.

אבל מעניינת התופעה כי דווקא בתקופה של ירידת קרן ישראל, ערב החורבן והגלות, שלוח נביא בישראל במיוחד אל הגויים, דווקא נביא החורבן הוא נביא לגויים. ואולי זו כמין הקדמה לפיזורם הצפוי של בני ישראל בין האומות, הגברת הזיקה בינם לבין גויי הארץ, כאשר משמעות הזיקה היא פירסום שמו של ה' עד קצווי ארץ וים רחוקים, עד כי נביא מתקופת שיבת ציון יכול להעיד, "כי ממזרח שמש ועד מבוא גדול שמי בגוים, ובכל מקום מקטר מגש לשמי ומנחה טהורה כי גדול שמי בגוים אמר ה' צבאות" (מלאכי א', יא).

אימתי נזרעה מגמה אלוהית זאת בקרקע עולם? הוי אומר לקראת היציאה ממצרים. זהו שמודגש בפרשות היציאה ממצרים כמה פעמים כי תכלית המכות להודיע ולהודיע כי ה' הוא האלהים. (6)

ה. ייחודם של ישראל יישמר

אבל פסוקי הסיום באים להדגיש, שאף בתוך הנבואות על הגויים וגם נוכח המגמה האוניברסלית המבוטאת בהן, יישמר ייחודם של ישראל. אפשר כי ישראל אחוזים יראה וחרדה נוכח ה'סדר העולמי החדש העתיד לקום, כדי להתגבר על תחושות אלו, באה הנבואה ומרגיעה:

"ואתה אל תירא עבדי יעקב (7) ואל תחת ישראל כי הנני מושעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים ושב יעקוב ושקט ושאנן ואין מחריד".

ובפסוק האחרון:

"אתה אל תירא (8) עבדי יעקב נאם ה' כי אתך אני, כי אעשה כלה בכל הגוים אשר הדחיתך שמה ואתך לא אעשה כלה..."

הערות:

- (1) המובא בדברי רש"י לכתוב הראשון בתורה.
- (2) ישראל כאומה, שכן ליחידים בישראל כבר ניתנו מצוות בספר בראשית, כמצות מילה ואיסור גיד הנשה, ראה רמב"ם הלכות מלכים פ"ט ה"א.
- (3) כך מביא רש"י בפירושו לירמיה: "לבוא נבוכדראצר - זו מכה שנייה שהחריב נבוכדראצר את מצרים בשנת עשרים ושבע למלכו (יחזקאל כ"ט), כמו ששנינו בסדר עולם". ולהלן בפירושו לפסוק כו: "ואחרי כן תשכון כימי קדם - מקץ ארבעים שנה כמו שאמר יחזקאל".
- (4) והרי זה מעוונות מצרים - היותה משמשת מבטח לעמים סביב, ראה דברינו להפטרה וארא.

(5) ואולי אף זאת אשר צפה בלעם וקרא : "עם לבדד ישכן ובגוים לא יתחשב" (במדבר כ"ג, ט).

(6) כי הגלות מאפשרת - ואולי אף מחייבת - פרישת מבט נבואי רחב על הגויים, הרי זה בולט בנבואת יחזקאל, שעם חורבן המקדש נפתח פיו להיות נביא לגויים (ראה מסוף פרק כד והלאה). כל עוד היה מקדש על מכונו, הרי ממנו היה יוצא דבר ה' ואור ה' לעולם כולו, משחרב - צריכים ישראל להעביר את המסר.

(7) ואין לך ירא בין האבות כיעקב.

(8) אפשר שהיראה עתה נעוצה בכך, שעתה אמור עם ישראל כאילו לרדת מעל במת ההיסטוריה העולמית. לא עוד מצויים הם במרכז האירועים; לא עוד ישראל בתווד, שהנה מתרחשת התגוששות בין שני איתני עולם - בבל ומצרים - והיכן מקומם של ישראל?

כדי להרשם יש לשלוח בקשה לכתובת

MAJORDOMO@ETZION.ORG.IL

עם התוכן:

. GET YHE-TEST H-SUBSCRIBE

קיימת גם מערכת שיעורים באנגלית. כדי לקבל רשימת השיעורים, יש לשלוח בקשה לכתובת:

LISTPROC@JER1.CO.IL

עם התוכן:

. INFO YHE-ABOUT

בשאלות אפשר לפנות למשרד הישיבה 02-9931-456 ולבקש את משרד האינטרנט, או לכתוב לכתובת YHE@JER1.CO.IL

כל הזכויות שמורות 1997 ישיבת הר עציון